

Thomas Montgomery Cuninghame

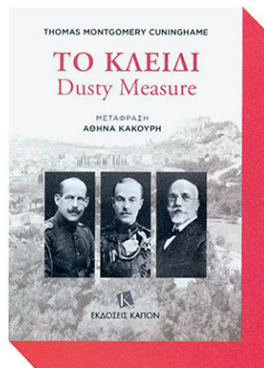
Το κλειδί / Dusty Measure

μτφρ. Αθηνά Κακούρη

Εκδόσεις Κapon, Αθήνα 2025

ΤΟ ΕΝ ΛΟΓΩ ΒΙΒΛΙΟ ήρθε στα χέρια μου από τις πρώτες ημέρες κυκλοφορίας του, αλλά άργησα αρκετά να το διαβάσω, γιατί είχα πολλές επιφυλάξεις για το περιεχόμενό του (αυτό αφορά κυρίως την αγγλική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο και τα Βαλκάνια κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, και κυρίως τις διαπραγματεύσεις για μια πιθανή ελληνική συμμετοχή στη συμμαχική εκστρατεία των Δαρδανελίων). Οι επιφυλάξεις μου προέρχονταν από το γεγονός ότι έχουν γραφτεί, κυριολεκτικά, χιλιάδες σελίδες ιστορίας που αναλύουν και την παραμικρή πτυχή του ζητήματος με τον πιο επίσημο και απόλυτο τρόπο. Τι θα είχε να μας προσθέσει σε όλο αυτό τον επεξεργασμένο όγκο πληροφοριών μία ακόμη μαρτυρία ενός Άγγλου, ακόμη κι αν αυτός ήταν σε θέση ευθύνης;

Κλείνοντας το βιβλίο, πάντως, ένιωσα κερδοσώμενος και σίγουρα διαφυσωμένος για τις επιφυλάξεις μου. Ο Thomas Montgomery Cuninghame ήταν ένας ιδιαίτερα μορφωμένος Άγγλος για την εποχή του, με μεγάλη εμπειρία σε ειδικές διπλωματικές αποστολές, προικισμένος με οξύ νου, ευθυκρισία, εμπειρία στη διαχείριση εκτάκτων καταστάσεων και με έφεση στην αξιολόγηση προσώπων αλλά και κάθε διαθέσιμης λεπτομέρειας. Ήρθε στην Αθήνα

ως στρατιωτικός ακόλουθος με τη μυστική αποστολή για να βοηθήσει τον Άγγλο πρόξενον στην προσπάθεια να εισέλθει η Ελλάδα στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Έτσι, από αυτή την πλεονεκτική θέση ο Cuninghame είχε την ευκαιρία να γνωρίζει όλο το σχετικό παρασκήνιο, και γι' αυτό μας δίνει μια πολύ ενδιαφέρουσα μαρτυρία εκ των έσω για τις παλινωδίες της αγγλικής εξωτερικής πολιτικής, για τις εσωτερικές ελληνικές διεργασίες και για τους πρωταγωνιστές και τις ισορροπίες μεταξύ τους.

Από την πρώτη στιγμή που βρέθηκε στην Αθήνα και γνωρίστηκε με τους βασικούς πρωταγωνιστές της ελληνικής πολιτικής και

**Το κλειδί δεν ξεκλειδώνει όλα τα μυστικά
της αγγλικής πολιτικής στα Βαλκάνια,
δεν είναι πλήρης εξιστόρηση των γεγονότων,
αλλά οι αναμνήσεις κάποιου
που τα έζησε εκ των έσω.**

ΔΙΑΒΑΣΜΑΤΑ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο διάδοχος Κωνσταντίνος
λίγο πριν από τους Βαλκανικούς Πολέμους.

στρατιωτικής σιγήνης, ο Cuninghame εντυπωσιάστηκε από τις ικανότητες του ελληνικού στρατιωτικού Γενικού Επιτελείου (το χαρακτήρισε το κορυφαίο των Βαλκανίων και ένα από τα καλύτερα της Ευρώπης), αλλά κυρίως γοητεύτηκε από τον βασιλιά Κωνσταντίνο, την ευθύτητα και τη στέρεα λογική του, τον χαρακτήρα και το χιούμορ του.

Στην αφήγησή του σκιαγραφεί λεπτομερώς τα πορτρέτα όλων, που συμβαδίζουν με τις γνώσεις που έχουμε για αυτούς και από άλλες πηγές, αλλά, κάπως απρόσμενα, απορρίπτει ανενδοίαστα τις συμμαχικές κατηγορίες ότι ήταν γενομανόφιλοι. Αντίθετα, ο Cuninghame υπογραμμίζει ότι η αγγλική και γενικότερα η συμμαχική πολιτική στα Βαλκάνια, κατά την πρώτη περίοδο τουλάχιστον έως το 1916, ήταν εμφανώς λανθασμένη. Η επίμονη συμμαχική προσπάθεια προσεταιρισμού της Βουλγαρίας εις βάρος των υπόλοιπων βαλκανικών κρατών οδήγησε στην κατάρρευση των διαπραγματεύσεων με την Ελλάδα το 1915, καθώς οι Σύμμαχοι αρνούνταν να δώσουν εγγυήσεις για την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας. Η τακτική αυτή ξημίωσε ανεπανόρθωτα το κύρος των Συμμάχων στην περιοχή έναντι πιθανών συμμάχων, όπως η Ελλάδα και η Ρουμανία, αλλά ακόμη και τη μαζόμενη Σερβία, που ομοίως της ζητήθηκαν εδαφικές παραχωρήσεις υπέρ της Βουλγαρίας.

Κατά τη σχετική σύντομη παρουσία του στην Αθήνα, ο Cuninghame εργάστηκε ακατάπαυστα υπέρ μιας ελληνικής συμμετοχής στο πλευρό της Αντάντ με όρους που θα σέβονταν τις ελληνικές ευαισθησίες και θα ικανοποιούσαν τον βασιλιά Κωνσταντίνο και το Γενικό Επιτελείο. Η άποψη του Cuninghame ήταν ότι η πραγματική εξουσία στην Ελλάδα βρισκόταν σε αυτούς, και ότι ο Βενιζέλος πρόσφερε πολύ κακές υπηρεσίες στους Συμμάχους, προσπαθώντας να υπερκεράσει την εξουσία του Κωνσταντίνου, διχάζοντας συνεπακόλουθα τον ελληνικό λαό. Για τον Cuninghame, το θεομικό γενομαχιακό ζήτημα της σύγκρουσης

της βασιλικής αυλής και της βενιζελικής κυβερνητικής πλειοψηφίας ήταν δευτερεύον, ή μάλλον εκτός θέματος. Επίσης υπογραμμίζει στις αναμνήσεις του ότι ο ελληνικός στρατός θα ήταν χρήσιμος μόνο αν διατηρούσε το υψηλό του φρόνημα, και ο μόνος τρόπος για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος θα ήταν έχοντας τον Κωνσταντίνο ως ηγέτη και πολέμαρχο, όπως και στους Βαλκανικούς Πολέμους. Επισημαίνει δε ότι ο ελληνικός στρατός έπρεπε να επανεξοπλιστεί και να εκπαιδευτεί από τους Συμμάχους για να καταστεί αξιόμαχος.

Ο Cuninghame μάς δίνει ένα περιγραμμά των συζητήσεών του με το ελληνικό Γενικό Επιτελείο για την εκστρατεία στα Δαρδανέλια, με τις ελληνικές προβλέψεις για την τελική της αποτυχία, στηριγμένες στην απώλεια του αφηνιδιασμού, στην επιστράτευση του τουρκικού στρατού και στη διαμόρφωση του εδάφους στην περιοχή άποψης. Επίσης μας υπενθυμίζει το ιδιαίτερα αξιοσημείωτο γεγονός ότι το Γενικό Επιτελείο, μετά από διαταγή του Κωνσταντίνου, παρείχε τα σχέδια που είχε εκπονήσει ο Ιωάννης Μεταξάς το 1914 για την αφηνιαστική εκτόρσηση των Δαρδανελίων.

Σύμφωνα με την αφήγησή, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος αντιμετώπιζε τον Βενιζέλο ως άνθρωπο της Αντάντ ήδη μετά την πρώτη παραίτησή του, ενώ έπειτα από την οριστική αποτυχία της εκστρατείας στην Καλλίπολη, θεωρούσε τις συμβουλές του ολέθριες, καθώς δεν λάμβαναν υπ' όψιν το στρατιωτικό σκέλος της ελληνικής ανάμειξης στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, παρά μόνο το πολιτικό. Ο Cuninghame περιγράφει αρκετά γλαφυρά ότι ο Κωνσταντίνος και η ηγεσία του Επιτελείου δεν ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για την πρόσκτηση νέων εδαφών, αλλά κυρίως για να μη χαθούν όσα είχαν ήδη κερδηθεί και να οργανωθούν και να αφομοιωθούν επιτυχώς από το ελληνικό κράτος. Το άλμα στη Μικρά Ασία τους έμοιαζε πολύ επικίνδυνο, μακρινό και απατηλό· αντίθετα, ο Κωνσταντίνος θεωρούσε εφικτή μια επέκταση στη Θράκη, αλλά όχι επείγουσα ανάγκη, σε εκείνη τη συγκυρία.

Αναμφίβολα, ένα ενδιαφέρον κομμάτι των αναμνήσεων του Cuninghamme αφορούσε τον Δούση, τον οποίο παρουσιάζει πολύ λιγότερο γερμανόφιλο από όσο τον θεωρεί η ελληνική ιστοριογραφία και σίγουρα εχθρό των Βουλγάρων. Σύμφωνα με την περιγραφή του Cuninghamme, που συζήτησε πολλές φορές μαζί του, ο Δούση σόστησε στους Σέρβους να εκκενώσουν τη Βόρεια Σερβία και να συμπυκνωθούν προς τα ελληνικά σύνορα, ώστε να συμμαχθούν με τον ελληνικό στρατό, ενώ επίσης δεν απέκλειε την είσοδο της Ελλάδας στο πλευρό της Αντάντ αν τα στρατεύματα που θα μεταφέρουν στη Θεσσαλονίκη θα ήταν επαρκή.

Η προσπάθεια του Κωνσταντίνου σε όλη αυτή την περίοδο ήταν η Ελλάδα να μείνει ουδέτερη χωρίς να χάσει τη συμπάθεια της Αντάντ και χωρίς να δημιουργηθούν επιπλοκές, αλλά στην προσπάθεια αυτή το σημαντικότερο εμπόδιο ήταν ο Βενιζέλος, ο οποίος σε άμεση επαφή με τις συμμαχικές πρεσβείες

διαβεβαίωνε ότι η βασιλική πολιτική ήταν γερμανόφιλη και πήγαζε από τις σχέσεις του Κωνσταντίνου με τον Κάιζερ Γουλιέλμο.

Στις αναμνήσεις του, ο Άγγλος ακόλουθος είναι εξόχως επικριτικός για τους Γάλλους αξιωματικούς στην Ελλάδα, τόσο για τον Γάλλο πρέσβη στην Αθήνα Guillemin, αλλά κατεξοχήν για τον Sarrail, τον Γάλλο αρχιστράτηγο του εκστρατευτικού συμμαχικού στρατού της Θεσσαλονίκης. Ειδικά τον τελευταίο τον περιγράφει ως ταραγμένη ψυχή, δύστροπο, καχύποπτο, αγενή και άξεστο, πρωταγωνιστή σε σωρεία επεισοδίων εις βάρος των Ελλήνων, ιδιαίτερα των βασιλοφρόνων. Γενικά, ο Cuninghamme επικεντρώνεται στα πρόσωπα και στις λεπτομέρειες, και πολύ λιγότερο στα γεγονότα, στους αριθμούς και στα απτά δεδομένα. Σε αυτό ταίριαζε πολύ με την ελληνική βασιλική οικογένεια που επίσης εστίαζε σε μεγάλο βαθμό στα πρόσωπα και στους ανθρώπους που ήταν γύρω της.

Δυνάμεις της Αντάντ αποβιβάζονται στην Καλλίπολη τον Απρίλιο του 1915.
Έργο του Charles Dixon (Fusilier Museum, Bury).

Στις αρετές του βιβλίου πρέπει να καταχωριστεί η απεργάδιαστη μετάφραση της Αθηνάς Κακούρη, η οποία μας προσφέρει ένα ευκολοδιάβαστο ανάγνωσμα, έχοντας διευθετήσει όλα τα νοηματικά και γλωσσολογικά εμπόδια και γενικότερα όλους τους περιορισμούς που μοιραία προκύπτουν μεταξύ του γραπτού ενός προπολεμικού συγγραφέα και ενός σύγχρονου Έλληνα αναγνώστη. Ο υπομνηματισμός της είναι διακριτικός και περιορίζεται στα απολύτως απαραίτητα, αλλά και σε κάποια σημεία ξεδιαλύνει εκφράσεις του Άγγλου αξιωματούχου που αλλιώς θα παρέμεναν σκοτεινές και ακατανόητες στον αναγνώστη, όπως η περίπτωση ενός ευφυολογήματος του Δούσημανη που παρομοίασε το λιμάνι της Αίνου με γκαζόζα. Έμπειρη συγγραφέας, με δύο μελέτες για τον Εθνικό Διχασμό στο ενεργητικό της (*Τα δύο Βήτα, Ουλάνοι στη Λάρισα* από τις εκδόσεις Καπόν), η κυρία Κακούρη έχει τις γνώσεις και την ιστορική ευαισθησία να μας παρουσιάσει με διαχειριστική ευχέρεια μια αφήγηση που αφορά ακριβώς αυτή την περίοδο.

Θα έλεγα ότι *Το κλειδί* δεν ξεκλειδώνει όλα τα μυστικά της αγγλικής πολιτικής στα Βαλκάνια, ούτε χαρτογραφεί επαρκώς όλη την πορεία των σχέσεων της Αντάντ με την Ελλάδα. Άλλωστε δεν γράφτηκε για αυτό, δεν είναι πλήρης εξιστόρηση των γεγονότων, αλλά οι αναμνήσεις κάποιου που τα έζησε εκ των έσω. Μεγάλο μειονέκτημα της αφήγησης είναι ότι σταματά απότομα με την ανάκληση του Cuninghame στο Λονδίνο, στις αρχές του 1916, και δεν έχουμε τη γνώμη του για τα δραματικά γεγονότα που ακολούθησαν (Ρούπελ, εισβολή γερμανοβούλγαρων στην Ανατολική Μακεδονία, διχασμός του κράτους). Η αφήγηση μοιάζει να υπεραπλουστεύει ένα περίπλοκο κουβάρι διπλωματικών και πυκνών πολιτικών γεγονότων, αλλά τελικά μας αναγκάζει να καταλάβουμε ότι, πέραν της διάστασης των ιστορικών τεκμηρίων (τηλεγραφήματα, πρακτικά Βουλής, αρχεία κ.λπ.), υπάρχει και η ανθρώπινη διάσταση που μας έχει διαφύγει ή δεν έχει

φωτιστεί επαρκώς. Σε αυτήν τη διάσταση η συμβολή του Cuninghame είναι πολύτιμη. Για τον λόγο αυτό το βιβλίο αποτελεί χρήσιμη πηγή και κυρίως αφορμή για μια διαφορετική ερμηνεία της χαστικής δυναμικής που απέκτησε το φαινόμενο ιδιαίτερα μετά το 1917.*

Ιωάννης Δασκαρόλης